

ZIGMAS KAIRAITIS

Lietuvos edukologijos universitetas

VIETA, KALBA, KULTŪRA KAIP ŠVIETIMO ERDVĖS APIBRĖŽTYS*

Place, Language and Culture as Definitions of Educational Space

SUMMARY

At the beginning of the reform of education, the shallow (trivial) discussion on the establishment of a *national school* was raised. This article aims at reviewing how Doctor Meilė Lukšienė and some of her colleagues understood and interpreted the concept of a national school. Geocultural analysis of educational environment in Lithuania takes up a great part of the article. According to I. Wallerstein ir D. Zmiati's research, geoculture is defined as a formation, development and result of geographical images. Similarly to S. Šalkauskis and A. Maceina's claims at their time, it has been stated that Lithuania still remains in the zone of geocultural and geopolitical influences and intersections. Special attention is paid to language as the link between a human and a place, things. Referring to the insights of A. Šliogeris and V. Kavolis', it is emphasized that only language and memories can bring a human to his existential place. That is supported by our exodus literature.

The last part of the article discusses geopolitical identity, described as the cultural subject's (individual, state) identification with the culture, tradition of some certain territorial area. A scheme of geocultural areas has been presented. In Lithuania, geocultural researches (investigations in spheres of literature, language, culture, philosophy) have been started only recently. Results of these researches should extend the scope of interfaces between humans and culture as well as educational spaces raised by M. Lukšienė.

SANTRAUKA

Švietimo reformos pradžioje buvo išprovokuota lėkšta (triviali) diskusija dėl *tautinės mokyklos* kūrimo. Šiame straipsnyje ir bandoma apžvelgti, kaip daktarė Meilė Lukšienė ir kai kurie jos kolegos suprato ir interpretavo

* Straipsnis parengtas pagal pranešimą, skaitytą tarptautinėje konferencijoje „Ugdymas kultūros ir žmogaus raidos kryžkelėse: Meilės Lukšienės pedagoginio palikimo įžvalgos praeičiai, dabarčiai, ateičiai“, 2013 m. balandžio 25–26 d. Lietuvos edukologijos universitete.

RAKTAŽODŽIAI: M. Lukšienė, tautinė mokykla, vieta, geokultūra, geokultūrinė tapatybė.

KEY WORDS: M. Lukšienė, national school, place, geoculture, geocultural identity.

tautinės mokyklos sąvoką. Daug dėmesio straipsnyje skiriama geokultūrinei Lietuvos švietimo erdvės analizei. Remiantis I. Wallersteino ir D. Zamiatino tyrimais, geokultūra apibrėžiama kaip kultūros subjektų geografinių vaizdinių tapimas, raida ir rezultatas. Konstatuojama, kad Lietuva išlieka geokultūrinių ir geopolitinių įtakų ir sankirtų zonoje, kaip kadaise teigė S. Šalkauskis ir A. Maceina. Itin daug dėmesio skiriama kalbai kaip žmogaus jungčiai su vieta ir daiktais. Pasiremiant A. Šliogerio ir V. Kavolio įžvalgomis akcentuojama, kad tik kalba, prisiminimai gali žmogų grąžinti į jo egzistencinę vietą. Tai liudija mūsų egzodo literatūra.

Paskutinė straipsnio dalis skirta geokultūrinei tapatybei, kuri apibrėžiama kaip kultūrinio subjekto (asmens, valstybės) tapatinimasis su tam tikros teritorinės erdvės kultūra, tradicija. Pateikiama geokultūrinių erdvių schema. Geokultūriniai tyrimai (literatūros, kalbos, kultūros, filosofijos srityse) Lietuvoje dar tik pradedami. Jų rezultatai turėtų praturtinti M. Lukšienės keltas žmogaus ir kultūros sąsajų plotmes ir ugdymo erdves.

ĮVADAS

Žmonijos raidoje pastebėta, kad valstybių formavimosi, atsikūrimo laikotarpiais suintensyvėja tautinis atgimimas – vyksta visų jos raiškos formų renesansas, reiškiasi savotiškas tautos pasionarumas. Taip įvyko ir atkūrus Lietuvos nepriklausomybę devyniasdešimtaisiais praėjusio amžiaus metais. Atkuriant Lietuvos valstybę, svarbią vietą užėmė naujos švietimo sistemos kūrimas – pirmiausia buvo rašomos Lietuvos mokyklos, švietimo apskritai ir konkrečių dalykų koncepcijos. Tai, kaip paprastai, iššaukia įvairaus pobūdžio diskusijas. Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija tuo metu buvo įvardyta kaip *tautinės mokyklos koncepcija*. Dėl jos „likimo“ diskutuojama iki šiol. Taigi kyla konceptualaus pobūdžio tyrimo problema: *ar tikrai keitėsi Lietuvos bendrojo lavinimo moky-*

klos koncepcijos pagrindiniai principai, nuostatos tautinės (nacionalinės) mokyklos atžvilgiu ir kaip reiškesi mokyklos kūryboje esminės švietimą įvietinančios dimensijos – gimtoji vieta, kalba, kultūra?

Straipsnyje, remiantis Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos koncepcijos principais ir daktarės M. Lukšienės švietimo idėjomis, atliktais tyrimais (R. Bruzgelevičienė), siekiama aptarti *tautinės mokyklos* sampratą ir išryškinti, kaip šiame kontekste skleidėsi *vietos, kalbos, kultūros* kategorijos Lietuvos švietimo geokultūrinėje erdvėje. Kaip istorinis kontekstas aptariamos S. Šalkauskio, A. Maceinos, J. Laužiko ugdymo filosofiniai požiūriai šiais klausimais. Lietuvos švietimo erdvė nagrinėjama iš *geokultūrinių* pozicijų, apibrėžiama *geokultūrinės tapatybės* sąvoka.

„TAUTINĖS MOKYKLOS“ INTRIGA

Ir šiandien viešojoje erdvėje nesunku rasti straipsnių, pareiškimų, kad vykdant mokyklos reformą, buvo atsisakyta „tautinės mokyklos“ koncepcijos. Tokie priekaištai pasipylė dar tik pradėjus reformą. Kad tai buvo nemaža intriga, rodo tai,

kad šiam klausimui daktarė Ramutė Bruzgelevičienė savo monografijoje skyrė net vieną paragrafą „Tautinė koncepcijos ir modernios tautos sąsajų klausimu“¹. Daugelis to meto švietimo reformos metodologinių klausimų buvo trak-

tuojami kaip tautinės mokyklos kūrimo paradigmniai dalykai. Nors apie ugdymo paradigmas ir jų kaitą tuo metu nebuvo diskutuojama². Ugdymo turinio lietuviškumas buvo siejamas su lietuvių kalbos ir literatūros, Lietuvos istorijos ir geografijos mokymo stiprinimu. Buvo išleistas ir tuometinės sovietinės Lietuvos valdžios nutarimas „Dėl papildomų priemonių lietuvių kalbos ir literatūros, Lietuvos TSR istorijos ir geografijos dėstymui gerinti mokymo įstaigose“ (1988). Taigi tautiškumas ir lietuviškumas rėmėsi humanitarinių ir visuomeninių mokslų disciplinomis. „Tačiau šie „tautiški“ sprendimai neorientavo nei į giluminę mokyklos kaitą, nei juolab į giluminę visuomenės kaitą. <...> Be to, dalis tuo metu parašytų vadovėlių, parentų klasikinės paradigmos metodologija, funkcionavo neilgai, o kai jų, sukūrus naujos paradigmos modelius, buvo atsisakoma, kilo autorių nepasitenkinimas, esą atsisakoma tautiškumo.“³ Tačiau šio nesusikalbėjimo pagrindas, kaip nurodo ir pati M. Lukšienė, buvo pasikeitusios

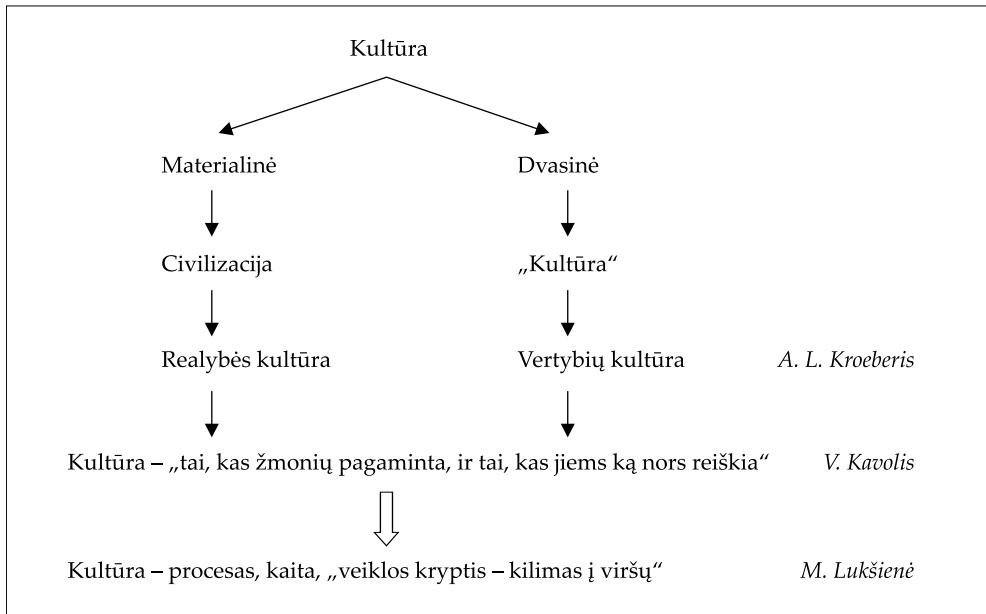
sąlygos rengiant naują mokyklos (švietimo) koncepcijos redakciją (1992 m.)⁴. Pirma, jau buvo atsikūrusi Lietuvos valstybė. Antra, *tauta* turi žmonių kaip etninės bendrijos prasmės konotaciją ir tai netiktų modernios tautos kaip nacijos įvardijimui. Prie sąvokų *moderni tauta*, *nacija* šiuolaikiškos interpretacijos prisiėdėjo E. Aleksandravičiaus ir A. Kulauskos straipsniai spaudoje bei Ž. Jackūno pasisakymai pristatant bendrųjų programų projektus.

Tačiau svarbiausia, kad per visą Lietuvos mokyklos reforminį laikotarpį, mokyklos ir švietimo koncepcijos redakcijas nesikeitė pagrindinė Lietuvos švietimo pertvarkos kryptis – „...žmogus per tautos kultūrą, demokratiją ir humaniškumą.“⁵ Doktorė M. Lukšienė šių principų neatsisakė ir jau praėjus dešimtmečiui po švietimo reformos pradžios: „...humaniškumas, demokratiškumas, kaita ir ketvirtas, visus persmelkiantis, – nacionalumas. Jis suprantamas anaipol ne paviršutiniškai“ (retinta – Z. K.)⁶. Įdomu, kaip prabiltų Doktorė šiandien?

KULTŪRA KAIP KAITA, PROCESAS, AUGIMAS

Paskelbtoje Lietuvos mokyklos koncepcijoje, be pagrindinių švietimo reformos pertvarkos krypčių (humanizavimas, demokratizavimas, lankstumas, integravimas ir diferencijavimas), teigiama, kad švietimo sistemos pagrindas yra kultūra, o vienas ją kuriančių veiksnių – švietimas. Žmogaus ugdymas kultūroje ir kultūros – žmoguje yra esminis M. Lukšienės pedagogikos, ugdymo filosofijos principas⁷. Tai tarpusavyje sąveikaujan-

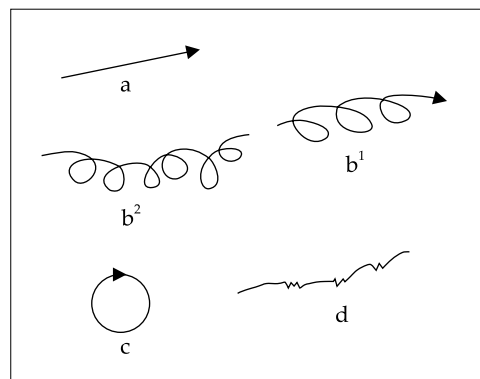
tys ir vienas kitą papildantys sandai⁸. Toliau, švietimo, pedagogikos ir kultūros sąsajas M. Lukšienė išdėsto savo straipsnyje „Pedagogika ir kultūra“⁹. Pirmiausia Doktorė pristato Lietuvos filosofų ir pedagogų kultūros sampratą (Vydūno, S. Šalkauskio, A. Maceinos, A. J. Greimo, L. Donskio). Pabrėždama, kad kultūra dažnai priešinama gamtai arba skaidoma į materialiąją ir dvasinę, ieškoma kultūros vienio prado ir juo laikomas žmogus

1 pav. Kultūros samprata

kaip gamtos ir kultūros kūrinys. „Individo kultūra sudaro tautos kultūros dalį, tautos kultūra – daugelio individų savitą kultūros visumos dalį. Individo ir tauto kultūras galima traktuoti kaip tam tikras visumas, su savais individualiais bruožais, kurių dalis sutampa, dalis nesutampa.“¹⁰ Vėlesniuose straipsniuose M. Lukšienė toliau plėtoja kultūros sampratą. Pasiremddama naujais autoriais (V. Kavoliu, A. L. Kroeberiu, G. T. Mardocku) Doktorė kultūrą sieja su pirmine lotyniško žodžio *cultivare* – *įdirbti* prasme ir pateikia pedagoginę kultūros interpretaciją: kultūra – procesas, kaita, „veiklos kryptis – kilimas į viršų.“¹¹ Taip mozaikinė kultūros samprata tampa vienu – kaita ir augimu (1 pav.). Savo viename iš pirmųjų teorinių straipsnių „Pedagogika ir kultūra“ Doktorė pateikia gana ekspresivišką kultūros kaip begalinio proceso vaizdinį (2 pav.). Apskritai Dak-

tarė įvairias žmogaus veiklas traktavo kaip kultūrą: *politikos kultūra, ekonomikos kultūra, mokslo kultūra, meno kultūra, kalbos kultūra, jausmo kultūra* ir pan. Taigi kultūra jau interpretuojama kaip tam tikra žmogų supanti erdvė. Ž. Jackūnas toliau nagrinėjo ir modeliavo sociokultūrinių linkmių plėtojimą švietime ir ugdymo turinio integraciją¹².

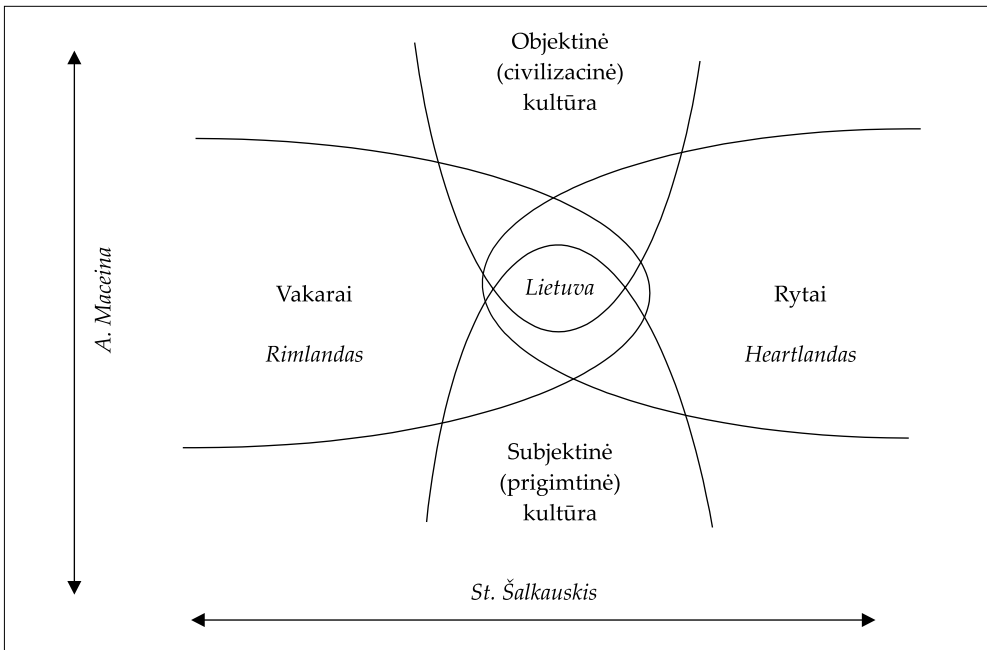
2 pav. Kultūra kaip kaita, atsinaujinimas, kilimas (Lukšienė, 2000, p. 71)

GEOKULTŪRINĖ ŠVIETIMO ERDVĖ

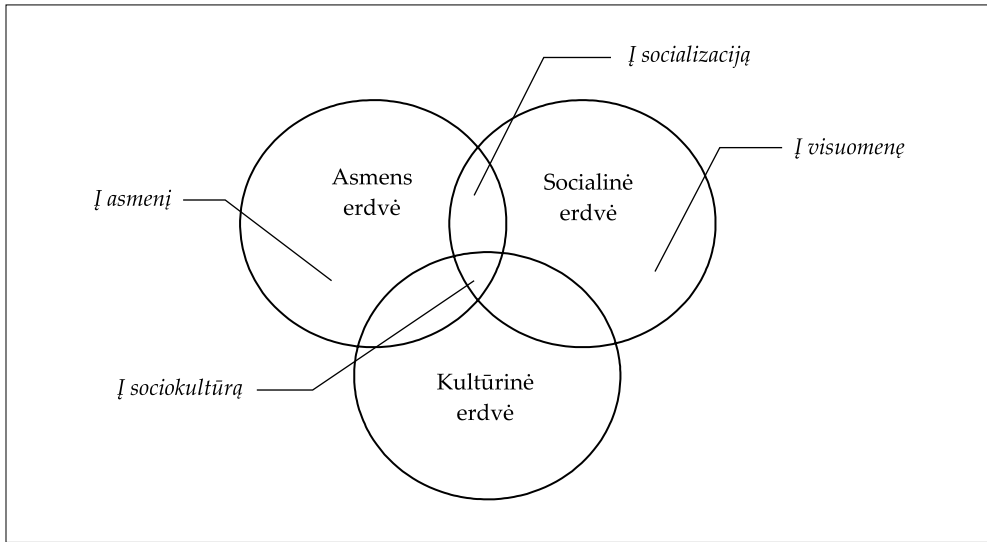
Kaip žinia, mūsų filosofai S. Šalkauskis, A. Maceina savo pedagoginius raštus pradeda nuo Lietuvos (tėvynės, tėviškės) geografinės padėties, gamtinių sąlygų, antropologinių ypatumų apibūdinimo. Tai atitiko to laiko geografinio determinizmo dvasią, tam darė įtaką prancūzų, vokiečių antropogeografijos mokyklos. Reikia manyti, kad prie kultūros, švietimo, ugdymo geografinės dimensijos prisidėjo ir Lietuvos geografo Kazio Pakšto straipsniai, autoritetas ir kolegiškas bendravimas Kauno universitete. Tačiau S. Šalkauskio ir A. Maceinos akcentuota ypatingos Lietuvos geografinės padėties idėja neprarado savo aktualumo iki šių dienų. Šiuo požiūriu abiejų filosofų Lietuva buvo įvardinta kaip „paradoksu šalis“¹³. Šis paradoksalumas buvo siejamas su Lietuvos geografine padėtimi

tarp Rytų ir Vakarų. Tai lemia Lietuvos tam tikrą politinį, kultūrinį, socialinį neapibrėžtumą. Pažymėtina, kad kultūrinio, net geopolitiniu požiūriu toks neapibrėžtumas išlieka iki šiol. Įvairūs politologai, sociologai, geografsai, civilizacijų tyrinėtojai Lietuvą „patalpina“ tai į *heartlando* (kontinentinę), tai į *rimlando* (pereinamąją) zoną¹⁴. Tokią Lietuvos padėtį S. Šalkauskis interpretavo per Vakarų (germaniškąją) ir Rytų (slaviškąją) kultūrų sintezę (objektyvistinė kryptis), A. Maceina daugiau dėmesio kreipė į tautos tapsmą, individualumą, kultūrinius civilizacinius dalykus (subjektyvioji kryptis). Vydūnas Rytus siejo su Indijos kultūromis (3 pav.).

Daktarė M. Lukšienė pedagogikos ir kultūros išvalgas taip pat pradeda nuo Lietuvos geopolitinės ir geokultūrinės

3 pav. Lietuva geokultūrinių erdvių apsuptyje

4 pav. Ugdymo sklaidos erdvės (pagal Lukšienė, 2000, p. 337)

situacijos. Ji pateikia Europos kultūrų sąlyčio arealų schemą¹⁵. Simptomiška, kad dėl Lietuvos geografinės padėties neapibrėžtumo Daktarei teko papildyti schemą baltų ir ugrofinų kultūriniais arealais. Kultūrų sąveiką ji nagrinėja naudodamasi etninių branduolių konceptu, kuris ir lemia kultūros tapatumą. Lietuvai tokiu kultūrų etniniu branduoliu siūlo laikyti baltus. Suformuluojama ir tam tikra Lietuvos kultūrinė orientacija Lietuvos švietimo sistemai: „Būtina gerai orientuotis pasaulio kultūrų turimose vertybių sistemose, mokėti jomis

naudotis, neprarandant savo kultūrinio bei etninio tapatumo.“¹⁶

Erdvės modelį Daktarė taiko ir vaizduodama ugdymo (tikslų, uždavinių) sklaidą, įvardija ją kaip „sociokultūrinė“ žmogaus buvimo ir veikimo erdvė.“¹⁷ Atitinkamai pateikia tris ugdymo orientacijas (istorines situacijas): ugdymas orientuotas į asmenį; ugdymas orientuotas į visuomenę; ir ugdymas bandant ieškoti dermės tarp asmens ir visuomenės. Šis dar skaidomas į šakas¹⁸. Šiomis ugdymo orientacijomis papildyta Daktarės ugdymo erdvių schema pateikta 4 pav.

KALBA KAIP SANTYKIO SU PASAULIU RAIŠKA

Atviros kultūros tapsmas, tapatumas ir jos kismas tiek nacionaliniu, tiek asmenybės lygmeniu vyksta per kalbą (žodį, raštą), ženklus, simbolius, mąstymą – pagrindinius akumuliacijos, naujo ir seno sulydymo mechanizmus, „...gimto-

ji kalba pati veda mintį turinio ir formos racionalumo kryptimi...“¹⁹

Pirmiausia M. Lukšienei gimtosios kalbos klausimu teko pasisakyti tuometinės Sovietų sąjungos erdvėje dar 1988 m. komentuojant sąjunginius švietimo pro-

jektus. Kalbai Daktarė kėlė tokį uždavinį: „...per kalbą pažinti tautos-nacijos dvasią, mokėti atpažinti jos dvasines vertybes, girdėti žodžio prasmes ir muziką – visą kalbos turtą.“²⁰

Reikia pasakyti, kad mūsų pedagogikos klasikai labai nelepino kalbos klausimų svarstymu. S. Šalkauskis kalbą siejo su tautiniu auklėjimu kaip priemone, kuri geriausiai išreiškia tautos individualumą, tarpininkauja perduodant iš kartos į kartą tautos kultūrą²¹. J. Laužikas nagrinėjo kalbos psichologiją, logopediją²². Turbūt daugiausiai kalbos edukacinei reikšmei dėmesio skyrė A. Maceina. Pirmiausia jis kalbą siejo su mąstymu: „...žodis ir mintis taip santykinai vienas su kitu kaip forma su turiniu.“²³ „Mąstymas yra tylus kalbėjimas, ir kalbėjimas yra garsus mąstymas.“²⁴ Kalbos gimimą A. Maceina sieja su pažinimo atsiradimu. Pradžioje žmogus mąstė vaizdais, o jiems išreikšti kūrė žodžius. Žodžiuose buvo įkūnyta daikto esmė. Šiandien žodį (daikto vardą) laikome tik ženklą²⁵. Kalbą, žodį A. Maceina siejo su tautos atgijimu ir cituoja R. Johannet: „Nėra žinoma nė vieno tautinio atbudimo, kuris nebūtų prasidėjęs kalbiniu renesansu.“²⁶ Kalbą A. Maceina laiko ir pagrindiniu ugdymo, pažinimo, pasau-

lėvaizdžio formavimo, įtraukimo į kultūrą įrankiu. Daug dėmesio A. Maceina skyrė kalbos (žodžio) santykiui su daiktais, doriniais dalykais. Atitinkamus reikalavimus kėlė ir mokytojo pasirengimui. Mokytojui būtina turėti filologinį išprusimą, susipažinti su kultūros filosofija, suaugti su tėviške²⁷. Tik toks mokytojas gebės įvesti vaiką į kalbos, pažinimo ir kultūros pasaulį. Čia išdėstytos A. Maceinos mintys labai artimos M. Lukšienės kalbos kaip kultūros fenomeno (jos dalies) sampratai.

Šiandien apie kalbos reikšmę galime išgirsti visokių samprotavimų. Vieniems kalba – būties pagrindas, „namai“ (remiantis M. Heideggeriu), kitiems – komunikacijos instrumentas arba daiktų esmės naikintoja. A. Šliogeris, pasitelkęs dekonstrukcijos metodą (nors Profesorius su tuo nesutiktų), gana kritiškai atsiliepia apie kalbą kaip tarpininką tarp daiktų ir jų pajautos, bet vis dėlto pripažįsta (įvardindamas tai paradoksu), kad tik kalba, prisiminimai gali žmogų grąžinti į jo egzistencinę vietą²⁸. Čia jo mintys visiškai sutampa su V. Kavolio kultūros reikšmių struktūromis. Kalba visuomet yra santykyje su daiktais ir *kitu*, per kalbą reiškiasi visos prasmės ir esmės, kuriomis pripildoma *tarp* erdvė.

GEOKULTŪRINĖ TAPATYBĖ KAIP VIETOJAUTA IR VIETOVOKA

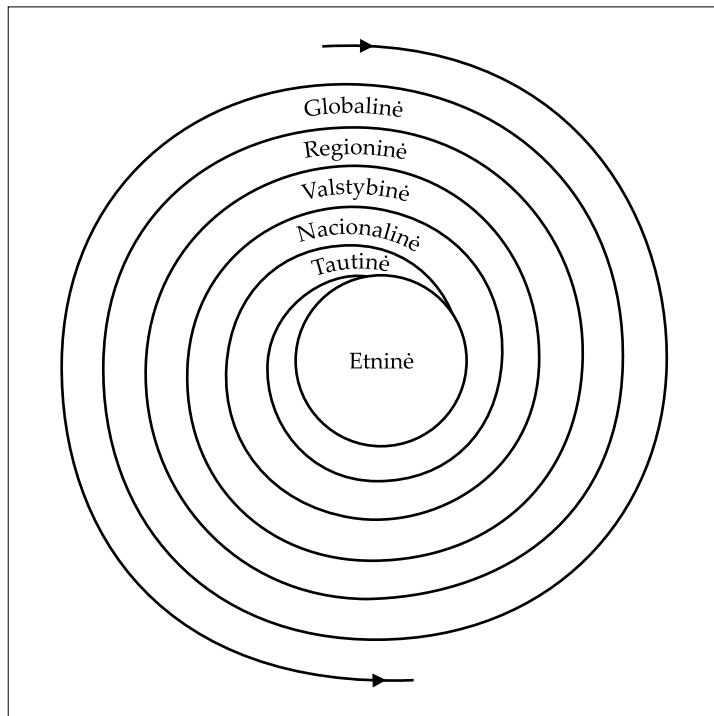
V. Aramavičiūtė, išanalizavus A. Maceinos tautinio auklėjimo idėjas globalizacijos kontekste, daro išvadą, kad auklėjimo, tautinio tapatumo idėjos, pagrįstos geografiniu, lingvistiniu ir kultūriniu bendrumu, ir šiandien randa atgarsį visuomenėje²⁹. Aplinka (šeima, visuomenė, teatras ir pan.), anot M. Lukšienės, – tas tarsi gai-

vališkas, nevaldomas veiksnys, kuris uždaro ugdymo sričių ratą³⁰. Savo viename iš filosofiškiausių pamąstymų „Post Scriptum“ (2000) ugdymo klausimais Daktarė tarsi grįžta į devyniasdešimtuosius – reformos – metus ir dar kartą apžvelgia pamatinius ugdymo klausimus, tarp jų ir kultūros tapatumo bei jo ugdymo esmės.

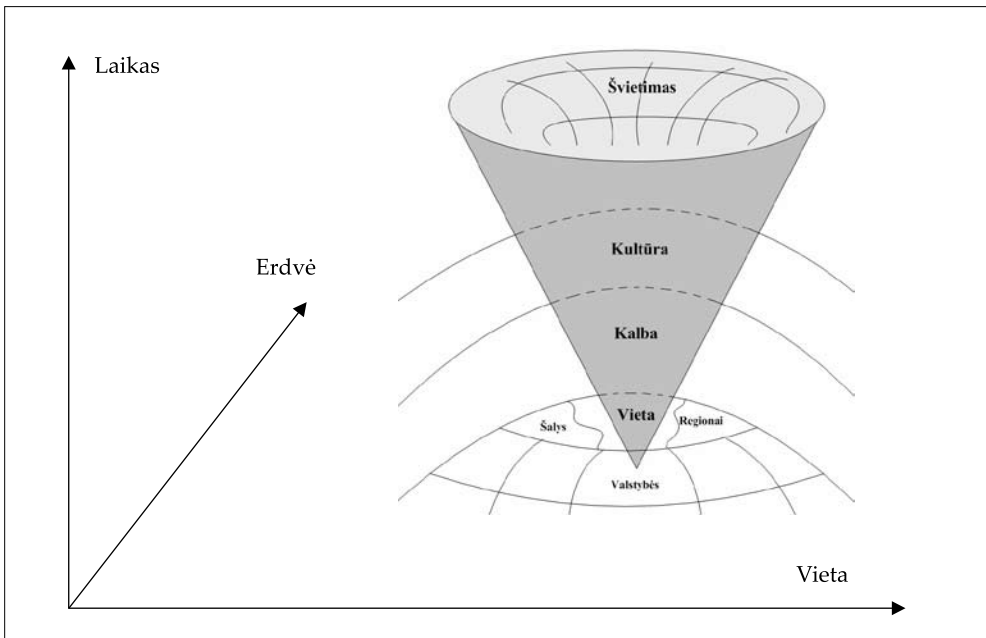
Atrodo, kad Daktarei didelę įtaką padarė Kavolio akcentuojama kultūrų ir civilizacijų samprata. M. Lukšienė rašo: „...kad kultūra esanti sudaryta iš atskirų tarpusavyje mažai tesusietų sričių. Dabartinės komunikacinių ir informacinių technikų plėtotos ir itin pagreitinėjusius gyvenimo kaitos sąlygomis keliamas klausimas, ar begalima kalbėti apie atskirų kultūrų visumas, taigi ir apie nacionalinės kultūros tapatumą?“³¹ Kavolis, kaip žinia, daug svarstė apie kultūros rišlumo ir padrikumo dilemą, *emigranto* ir *trentinio* kultūrinę savimonę³². Tai susisieja su A. Šliogerio *turisto* ir *bastūno* metaforomis³³. Bendra yra tai, kad kultūros, kalbos įprasminimas, įžeminimas (priešingai, anot Kavolio, – nugamtinimas, nuvietinimas) susijęs su kultūrine civilizacine erdve ir santykiais su joje esančiais simboliais, ženklais, reikšmėmis, vaizdiniais.

Kalba, kultūra, teritorinė erdvė (vieta) yra nuolatinėje jungtyje. Tad galime kalbėti apie žmonių, bendruomenių, valstybių geokultūrinę tapatybę. *Geokultūra* apskritai yra naujas terminas, daugiausia plėtojamas geopolitiniame diskurse. Geokultūros termino paplitimas siejamas su I. Wallersteino pasaulio politinių sistemų analize³⁴. Tačiau geokultūros sąvokos plėtotė labiausiai siejama su gana originaliu rusų geografų kultūrologu D. Za-

miatinu ir jo mokslinių tyrimų grupe. Geokultūra ir jos tyrinėjimai priskirtini *humanitarinės geografijos* kryptčiai. D. Zamiatinas geokultūrą apibrėžia kaip geografinių vaizdinių raidos procesą ir rezultata³⁵. Išplėtus šį apibrėžimą galima teigti, kad geokultūra – tai geografinių subjektų (žmonių, valstybių, jų grupių, regionų ir pan.) teritorinių erdvių (istorinių, politinių, kultūrinių, ekonominių, turistinių) vaizdinių ir įvaizdžių (vaizdijomo) tapsmas, raida ir įtakos. Tikslinga būtų kalbėti ir apie *geokultūrologiją* kaip mokslą, tyrinėjantį geokultūros fenomenus. Džiugu, kad geokultūriniai (humanitarinės geografijos) tyrimai pradedami plėtoti ir Lietuvoje³⁶. Geokultūra turi ir galios sandą, „...geokultūra kalba apie „įerdvintas kultūras“, sąveikaujančias su kitais erdviškai apibrėžtais

5 pav. Geokultūrinės tapatumo erdvės

6 pav. Švietimo geokultūrinių dimensijų erdvinė raiška

kultūriniais kontekstais, galinčiais brėžti savo geokultūrinės įtakos vektorių erdvėje.³⁷ Žmogus per vietojautą (vietos jausmą, pajautą) ir vietovoką bei aplinkovoką (vietos, aplinkos suvokimą, matymą, vaizdijimą) tiesiogiai arba netiesiogiai yra susijęs su teritorinėmis erdvėmis, kuriami ir kuriasi geografiniai vaizdiniai. Geokultūrinį tapatumą galima apibrėžti kaip kultūrinio subjekto (asmens, valstybės) tapatinimąsi su tam tikros teritorinės erdvės kultūra, tradicija. Geokultūra ir geokultūrinė tapatybė turi ne tik horizontaliąją (jau aukščiau aptartą), bet ir vertikaliją raišką su įcentrinėmis ir iš-

centrinėmis galiomis (5 pav.). Žmogus (asmuo, individas) per sąmonę ir savi-monę, geokultūrinės ir geopolitinės įtakos, šiaip ar taip, susisaisto su išskirtomis geokultūrinėmis tapatumo erdvėmis.

Apibendrinimui pateikta švietimo esminių geokultūrinių dimensijų (lyčių) – vietos, kalbos, kultūros – erdvinė raiška (6 pav.). Šie dalykai vienaip ar kitaip buvo nagrinėjami Lietuvos pedagogų, filosofų, kultūrologų aptariant švietimo klausimus. Daktarė M. Lukšienė Lietuvos atgimimo laikotarpiu, o ir vėliau konceptualiai pagrindė savo požiūrį į kultūrą ir jos sklaidą švietimo erdvėje.

IŠVADOS

Tautinės mokyklos devyniasdešimtųjų metų intriga – ne konceptualaus, o direktyvinio pobūdžio. „...1988 ir 1992 m.

koncepcijomis, tarpusavyje besiskiriančiomis tuo, kad pirmoji modeliavo savarankišką tautos švietimo sistemą, antro-

ji ją išplėtojo iki savarankiškos demokratinės valstybės.³⁸ Doktorės Lukšienės šaltiniuose specialiai šis klausimas nekeliamas ir neapartinėjamas. Švietimo koncepcijos visi variantai pasižymėjo metodologinių principų pastovumu ir idėjinio vientisumu.

Kokią reikšmę kalba turi švietimui, geriausiai iliustruoja M. Martinaičio ištrauka iš integruojamosios *Vieningojo kalbos ugdymo* bendrosios programos (projekto), kurios autorius ir buvo pats poetas: „...kalba nėra vien tik pažinimo, informacijos perdavimo bei bendravimo priemonė, bet ir įvairių išraiškų sritis, dvasinis bei dorinis procesas, kuriame dalyvauja tiek visa tauta, tiek konkretūs asmenys, istoriškai paveldėdami kalbą, ją turtindami, perduodami būsimosioms kartoms.“³⁹ Ši ištrauka atspindi tą kalbos dvasią, kurią pripažino daktarė Meilė Lukšienė redaguodama bendrąsias programas.

Literatūra ir nuorodos

- 1 Ramutė Bruzgelevičienė, *Lietuvos švietimo kūrimas 1988–1997*. Vilnius: Sapnų sala, 2008, p. 86–89.
- 2 Ten pat, p. 87.
- 3 Ten pat.
- 4 Ten pat, p. 88.
- 5 Meilė Lukšienė, *Jungtys*. Vilnius: Alma litera, 2000, p. 164.
- 6 Ten pat, p. 312.
- 7 Ona Tijūnėlienė, „Žmogaus ugdymas kultūroje ir kultūros – žmoguje“, *Pedagogika*, 2010, Nr. 100, p. 20–26.
- 8 *Tautinė mokykla: Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija*. Vilnius: Žinija, 1989, p. 4.
- 9 Meilė Lukšienė, „Pedagogika ir kultūra“. *Lietuvos švietimo reformos gairės*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1993, p. 25–42; Meilė Lukšienė, *Jungtys*, p. 24–42.
- 10 Meilė Lukšienė, *Jungtys*, p. 29.
- 11 Ten pat, p. 352.

Plati kultūros sąvokos interpretacija leido ją suprasti kaip geografinę edukacinę realybę su galios ir erdvės dimensijomis. Lietuva, remiantis geopolitikų tyrimais, ir toliau tebėra neapibrėžtoje geopolitinėje, o ypač geokultūrinėje erdvėje, nors jos gravitacija ir orientacija aiški – Vakariai ir jos kultūrinė civilizacinė erdvė. Tačiau Lietuvos geokultūrinio lauko vidaus ir išorinės įtakos, jo sklaida, reikia manyti, ir toliau liks politologų, kultūrologų, filosofų ir edukologų aptarties objektu.

Nūdien, ypač išsiplėtojus vaizdo kultūrai, edukaciniams tyrimams galėtų padėti geokultūrinės ir geopolitinės Lietuvos erdvės analizės metodai. Geokultūriniai tyrimai (literatūros, kalbos, kultūros, filosofijos srityse) Lietuvoje žengia dar tik pirmuosius žingsnius. Jų rezultatai turėtų praturtinti Doktorės Meilės Lukšienės keltas žmogaus ir kultūros sąsajų plotmes ir ugdymo erdves.

- 12 Žibartas Jackūnas, *Lietuvos švietimo kaitos linkmės (1988–2005)*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006.
- 13 Antanas Maceina, *Raštai*, t. 1. Vilnius: Mintis, 1991, p. 418; Arūnas Sverdiolas, *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vilnius: Apostrofa, 2012, p. 243.
- 14 Česlovas Laurinavičius, Egidijus Motieka, Nortautas Statkus, *Baltijos valstybių geopolitikos bruožai. XX amžius*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005; Paulius Kavaliauskas, „Pasaulio geopolitinės struktūros problema“, *Annales Geographicae*, 2010–2011, Nr. 43–44, p. 29–41.
- 15 Meilė Lukšienė, *Jungtys*, p. 37.
- 16 Ten pat, p. 35.
- 17 Ten pat, p. 337.
- 18 Ten pat, p. 338.
- 19 Ten pat, p. 21.
- 20 Ten pat, p. 134.

- ²¹ Stasys Šalkauskis, *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa, 1991, p. 153–154.
- ²² Jonas Laužikas. *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa, 1993, p. 333–370.
- ²³ Antanas Maceina, *Raštai*, t. 8. Vilnius: Mintis, 2002, p. 165.
- ²⁴ Ten pat, p. 166.
- ²⁵ Ten pat, p. 167.
- ²⁶ Ten pat, p. 172.
- ²⁷ Ten pat, p. 184.
- ²⁸ Arvydas Šliogeris, Virginijus Gustas, *Pokalbiai apie esmes*. Vilnius: Tyto alba, 2013, p. 235.
- ²⁹ Vanda Aramavičiūtė, „Antano Maceinos tautinio auklėjimo dėjos globalizacijos kontekste“, *Acta pedagogica Vilmensia*, 2008, Nr. 21, p. 30–40.
- ³⁰ Meilė Lukšienė, *Jungtys*, p. 44.
- ³¹ Ten pat, p. 357.
- ³² Arūnas Sverdiolas, Vytautas Kavolis, *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*, p. 479–604.
- ³³ Arvydas Šliogeris, Virginijus Gustas, *Pokalbiai apie esmes*, p. 218–237.
- ³⁴ Immanuel Wallerstein, *Geopolitics and Geoculture: Essays on the Changing World-System*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- ³⁵ Дмитрий Замятин, *Гуманитарная география: пространство и язык географических образов*. Санкт-Петербург: Алетея, 2003, с. 70.
- ³⁶ Tomas Kačerauskas, *Individas istorinėje bendrijoje. Kultūrinės regionalistikos pagrindai*. Monografija. Vilnius: Technika, 2011.
- ³⁷ Justinas Dementavičius, „Geokultūra ir geopolitinio tapatumo konstravimas“. Kn. *Geopolitikos akiračiai*. Vilnius: Eugrimas, p. 39.
- ³⁸ Ramutė Bruzgelevičienė, *Lietuvos švietimo kūrimas 1988–1997*, p. 262.
- ³⁹ Marcelijus Martinaitis, „Vieningasis kalbos ugdymas“. *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos. Projektas*. Vilnius: Leidybos centras, p. 467.